

Vlierstruweel langs de kust: hotspot voor mossen en korstmossen

Op vlieren in de duinen groeien veel mossen en korstmossen. Waarom is deze struik hier zo'n geliefde 'woonplaats' voor deze organismen? En wat doet lucht-verontreiniging met (korst)mossen in de duinen?

Langs de Hollandse kust komen uitgestrekte vlierstruwelen voor: o.a. in Oranjezon op Walcheren, Duin en Kruidberg bij Santpoort en op Schiermonnikoog. Vliertakken en -stammen gaan daar bijna volledig schuil onder een weelderig dek van mossen en korstmossen. We noemen soorten die op planten groeien, epifyten.

Vlier als superdraagstruik

Mossenkenners schrijven lyrisch over de mosflora van de duinen. Vooral aan de vlierstruwelen in de zeereep kennen ze uitzonderlijke waarde toe, dankzij de aanwezigheid van zeldzame

mossoorten met prachtige namen als gekroesde haarmuts, knikkersterretje, trompetkroesmos en natuurlijk vliermos. Wat maakt een vlier nu zo speciaal voor epifyten? Het geheim zit in de dikke, sponzige schors. Deze kan langdurig vocht vasthouden. Vlierschors is bovendien ruw en vertoont diepe groeven. Op zo'n oneffen oppervlak blijven sporen en broedlichamen, waarmee veel mossen en korstmossen zich verbreden, gemakkelijk 'vastplakken'.

Noordzee-effect

Ook de nabijheid van de Noordzee is positief voor de epifytenbegroeiing.

In de uitgestrekte vlierstruwelen is de luchtvochtigheid relatief hoog, mede dankzij een bovengemiddeld aantal mistdagen langs de kust. Daar komt nog bij dat het er meer en harder waait dan in het binnenland. Vlierstruweel in de zeereep krijgt zo regelmatig flinke ladingen zand over zich heen. Na iedere storm blijft op de struiken een vers laagje zand met schelpfragmentjes achter. En een groot voordeel is, dat de lucht vanuit zee niet is verontreinigd met voor veel (niet alle!) epifyten schadelijke stoffen. Al deze factoren dragen bij aan een voor mossen en korstmossen ideaal vestigingsmilieu. En dat is te merken. Vlieren in de zeereep dragen doorgaans meer soorten dan elke andere struik- of boomsoort in Nederland.

Algemene vlierbewoners

In vlierstruwelen langs de Noordzeekust zijn de meeste struiken bezet met een kleurrijk mozaïek van korstmossen, mossen en algen. Blikvangende korstmossen op vliertakken zijn groot dooiermos (vaak overheersend), heksenvingermos en rond schaduwmos. Het zijn 'banale' epifyten met een sterke voorkeur voor voedselrijke standplaatsen. Gewoonlijk ook erg talrijk zijn de polletjes van de mossen gewone en grijze haarmuts. Ook de matten van gewoon dikkopmos en gesnaveld klauwtjesmos kunnen een flink deel van het schorsoppervlak in beslag nemen. Dit viertal is op veel plaatsen in het binnenland eveneens beeldbepalend, zowel op vlieren als op andere bomen en struiken, en zelfs op steen.

Zeldzame vlierbewoners

Ook een echte vlierbewoner is charamos. Dit korstmos duikt verspreid over heel Nederland wel eens op. Zijn voorkeur gaat uit naar horizontale takken van oude vlierstruiken. Het zou dus in op leeftijd geraakte struwelen in de zeereep niet echt zeldzaam moeten zijn. Toch is charamos op nog geen 25 locaties langs de kust vastgesteld. Vermoedelijk wordt charamos niet altijd herkend. Dat hoeft niet te verbazen want charamos is klein, bleekgroen

Gekroesde haarmuts. Foto: Bart Horvers

Vliermos is de laatste jaren aan een opmars begonnen en niet meer alleen op vlieren te vinden. Foto: Deirdre de Bruyn

Vlierschotelkorst (met witgerande 'sporenschotels') omringd door groot dooiermos en kapjesvingermos op een vliertak bij Ter Heijde. Foto: Hans Toetenel

Vroeger was langkapselsterretje een vrij algemene soort van kalkrijke bodem van de kustduinen, maar door verruiging schaars geworden. De soort groeit nu op een geschikt alternatief biotoop: vlierschors dat met een zandlaagje bedekt is. Foto: Bart Horvers

en lijkt als twee druppels water op een alg. En zo zijn er nog enkele zeldzaamheden op vlier te vinden. Vlierschotelkorst bijvoorbeeld, een algemene soort rond de Middellandse Zee. Deze soort is hier al een paar keer gevonden en zal dankzij de opwarming van de aarde vermoedelijk zijn leefgebied verder uitbreiden.

Luchtverontreiniging

Halverwege de vorige eeuw gingen vele epifytenvegetaties in Nederland te gronde. De teloorgang voltrok zich als reactie op de sterk toegenomen uitstoot van zwaveldioxide (zure regen). Vooral korstmossen verdwenen rap uit ons straatbeeld. Ook mossen als gekroesde en slanke haarmuts konden het in het binnen-

land in de buurt van industriegebieden niet meer bolwerken. In de schone kustgebieden, en vooral in vlierstruwelen en duinbossen, wisten sommige soorten zich te handhaven, andere hielden ter nauwer nood stand. Sinds 1990 is de zwaveldioxideconcentratie in de lucht sterk gedaald, maar van herstel van de weggekwalde epifytenvegetaties in het binnenland is echter geen sprake.

Nu is het ammoniak dat vele epifyten het leven 'zuur' maakt (figuurlijk dan). Het stikstof van de ammoniak maakt de schors voedselrijk. En daarvan zijn de gevolgen duidelijk zichtbaar, vooral in de buurt van gebieden met intensieve veeteelt. De stammen en takken raken opnieuw begroeid! De schors van rijtjesbomen gaat tegenwoordig

schuil onder een vrolijk gekleurd mozaïek van grijze, gele en oranje getinte korstmossen. Dooiermossen, vingermossen en poedergeelkorst hebben zich sterk uitgebreid. De soortensamenstelling van de begroeiing op deze bomen toont een sterke overeenkomst met die van de vlieren in de zeereep. Het aardige is dat luchtverontreiniging nauwelijks gevolgen heeft gehad voor de epifyten op vlieren langs de kust. Verschuivingen in de soortensamenstelling worden hier veroorzaakt door de klimaatverandering.

Bronpopulaties

Inmiddels vertonen de ammoniak-emissies een dalende trend. En inderdaad vinden er weer spectaculaire verschuivingen plaats in de binnenlandse epifytenbegroeiingen. Sommige epifyten zijn vanuit bronpopulaties langs de kust aan een opmars begonnen en het binnenland ingetrokken.

Als voorbeeld geldt vliermos. Van deze onlangs nog schaarse epifyt is het aantal atlasblokken vanaf de jaren negentig meer dan vertienvoudigd. Vliermos is nu algemeen in Nederland, en absoluut niet beperkt tot vlieren.

Vriendelijke leefomgeving

Mede dankzij de uitbundige groei van sporenplanten zijn vlierstruwelen van vitaal belang als leefmilieu voor andere organismen, denk aan slakken, springstaarten en insecten die tussen de mosplanten hun kostje bijeen scharrelen. En al die beestjes vormen weer een belangrijke voedingsbron voor struweelvogels zoals nachtegalen. Kortom: duinvlierstruweel is een uiterst vriendelijke omgeving voor allerlei organismen.

Gaat u vooral de komende maanden eens kijken naar vlierstruwelen en duinbossen. Juist in de winter zijn mossen en korstmossen op de kale takken goed te bewonderen. •

Klaas van Dort is ecoloog en natuurreisbegeleider met een passie voor mossen en korstmossen.